

narchou.²⁸ Je překvapující vidět pod takovou výzvou k partyzánské válce jméno legitimního krále. Těchto deset stránek pruské Sbírky zákonů z roku 1813 (str. 79–89) patří zcela jistě k nejnepochybnějším stránkám všech zákonných ustanovení na světě.

Každý občan je povinen, praví se v tomto pruském královském ediktu z dubna 1813, postavit se pronikajícímu nepříteli na odpor se zbraněmi všeho druhu. Výslovně se doporučují sekery, vidle, kosy a brokovnice (§ 43). Povinností každého Prusa je neuposlechnout *žádného* nařízení nepřitele, škodit mu všemi prostředky, které jsou jen k dispozici. Ani když chce nepřítel obnovit veřejný pořádek, nesmí ho nikdo uposlechnout, protože by se mu tím usnadnilo jeho vojenské operace. Výslovně se říká, že „výsídělky bezuzdné chátvy“ nejsou tak škodlivé jako stav, kdy nepřítel může volně disponovat svými oddíly. Přislíbují se represálie a teror na ochranu partyzána a vyhrožuje se nepříteli. Jedním slovem, je to jakási *Magna Carta* partyzánství. Na třech místech – v úvodu a v §§ 8 a 52 – se jako na „vzor a příklad“ výslovně poukazuje na Španělsko a na jeho gerilovou válku. Boj je ospravedlňován jako boj v nutně obraně, „která posvěcuje všechny prostředky“ (§ 7), včetně rozpuštění totálního chaosu.

Rekl jsem už, že k žádné německé partyzánské válce proti Napoleonovi nedošlo. Samotný *Landsurm-Edikt* byl již po třech měsících, 17. června 1813, pozměněn a očištěn od jakéhokoli partyzánského nebezpečí, od veškeré acherontské dynamiky. A vše, co následovalo, se odehrávalo v bojích regulárních armád, i když do

²⁸ Jako dekrety je vydala *Junta Suprema*, protože legitimní monarcha tehdy nepřicházel v úvahu, srv. F. Solano Costa, *La Resistencia Popular en la Guerra de la Independencia: Los Guerrilleros*, str. 415–416. Vyše (str. 20) citovaný švýcarský „Návod k drobné válce pro každého“ z roku 1958 není úředním ustanovením, nýbrž dílem vydaným ústředním výbojem švýcarského Svazu poddůstojníků. Bylo by poučné porovnat jeho jednotlivé instrukce (např. varování před poslušností ve vztahu k příkazům nepřátelské moci) s odpovídajícími předpisy pruského ediktu o domobraně z roku 1813, abychom si na jedné straně uvědomili stejnou základní situaci a na druhé straně technický a psychologický pokrok.

regulárního vojska pronikala dynamika národního impulsu. Napoleon se mohl pochlibit tím, že během mnoha let, kdy byla německá půda obsazena Francouzi, žádný německý civilista nevystěhl na francouzskou uniformu.

V čem tedy spočívá zvláštní význam onoho jen krátce platného pruského výnosu z roku 1813? Spočívá v tom, že je oficiálním dokumentem legitimizace partyzána národní obrany, a to legitimizace zvláštní, vycházející z ducha a filosofie vládnoucích tehdy v Berlíně, pruském hlavním městě. Španělská gerilová válka proti Napoleonovi, tyrolské povstání v roce 1809 a ruská partyzánská válka 1812, to vše byla elementární, autochtonní hnutí zbožného katolického nebo pravoslavného lidu, jehož náboženská tradice nebyla dotčena filosofickým duchem revoluční Francie a jenž byl dosud *nedotatelně vyspělý*. Zejména Španělů označil Napoleon v rozhořčeném dopise svému hamburskému generálnímu guvernérovi Davoutovi (z 2. prosince 1811) za zákeřnický, pověřivý národ, jež balamutí 300 000 mniců a který nelze srovnávat s plinyými, pracovitými a rozumnými Němci. Berlín let 1808–1813 byl naopak proškátnut duchem, jemuž byla důvěrně známá filosofie francouzského osvícenství, natožik známá, že se mohl cítit jako jí rovnocenný, ne-li jí převyšující.

Johann Gottlieb Fichte, velký filosof, vysoce vzdělaní a geniální vojáci, jako Scharnhorst, Gneisenau a Clausewitz; básník, jakým byl už jmenovaný Heinrich Kleist, jenž zemřel v listopadu 1811; ti všichni charakterizují obrovský duchovní potenciál pruské inteligence, která byla tehdy v kritickém okamžiku připravena k činu. Nacionalismus této berlínské intelektuální vrstvy byl věci vzdělanců, a nikoli prostého či dokonce analfabetského lidu. V takové atmosféře, v níž se vzníceny národní cit pojal s filosofickým vzděláním, byl filosoficky objeven partyzán a historicky se stala možnou i jeho teorie. O tom, že k tomuto spojení patří i teorie války, svědčí dopis, jež v roce 1809 napsal z Královce Clausewitz jako „nejmenovaný voják“ Fichtovi jako „autorovi staří o Machiavellim“. Pruský důstojník v něm s veškerou úctou poučuje slavného filosofa o tom, že válečná teorie Machiavelliho je příliš závislá na antice a že dnes se „nekonečně více než umělou formou získá oži-

vením individuálních sil". Tomuto principu plně odpovídají i nové zbraně a nové masy, prohlašuje Clausewitz ve svém dopise, a tím, co nakonec rozhoduje, je odvaha jednotlivce k boji zblízka, „zejména v nejkrásnější ze všech válek, již národ vede na vlastní pěst za svoji svobodu a nezávislost“.

Mladý Clausewitz znal partyzána z pruských plánů na povstání vznikajících v období 1808–1813. V letech 1810 a 1811 přednášel na Všeobecné válečné škole v Berlíně o drobné válce a byl nejen jedním z nejvýznamnějších vojenských znalců drobné války v odborném smyslu využití lehkých, pohyblivých oddílů. Gerilová válka se pro něj stejně jako pro ostatní reformátory z jeho okruhu stala „především politickou záležitostí v nejvyšším smyslu, věcí přímo revoluční povahy. Přihlásit se k vyzbrojení lidu, ke vzpouře, k revoluční válce, k odporu a povstání proti existujícímu řádu, i když je ztělesněn cizím okupačním režimem – to je pro Prusy něco nového a „nebezpečného“, co jaksi vybočuje ze sféry právního státu“. Těmito slovy postihuje Werner Hahlweg to, co je pro nás podstatné. Ihned ale dodává: „Revoluční válka proti Napoleonovi, jaká tanula na mysli pruským reformátorům, vedena ovšem nebyla.“ Došlo jen k „válece polopovstalecké“, jak ji pojmenoval Friedrich Engels. Pro „nejvnitřnější pohnutky“ (Rohfels) reformátorů zůstává přesto důležitě slavné memorandum z února 1812; Clausewitz je sepsal s přispěním Gneisenaua a Boyena, dříve než přešel do ruských služeb. Je to „dokument střizlivé politické a v duchu generálního štábu provedené analýzy“, který poukazuje na zkušenosť španělské lidové války a je klidně připraven nechat „na krutost odpovídat krutostí, na násilí násilím“. Jasně tu lze již rozpoznat onen pruský edikt o domobraně z dubna 1813.²⁹

29 W. Hahlweg, *Preussische Reformzeit und revolutionärer Krieg. Wehrwissenschaftliche Rundschau*, příl. 18, září 1962, str. 54–56. – Clausewitzův dopis Fichtovi je otištěn ve Fichtových *Staatsphilosophische Schriften*, I. dopl. svazek, str. 59–65, vyd. H. Schulz a R. Strecker, Leipzig 1925; o „trojmě přihlášení se“ k válce lidové, povstalecké a revoluční srv. Ernst Engelberg v úvodu k vydání knihy *Vom Kriege*, Berlin 1957 (Verlag des Ministeriums für nationale Verteidigung), str. XI-VII-L.

Pro Clausewitze bylo jistě vážným zklamáním, že nic z toho, co si sliboval od povstání, „se neuskutečnilo“.³⁰ Poznal, že lidová válka a partyzán – „Parteigänger“, jak říká – tvoří podstatnou část „sil explodujících ve válce“, a obojí zapracoval do systému své teorie války. Zejména v VI. knize své válečné teorie (*Rozsah obranných prostředků*) a ve slavné kapitole 6B osmé knihy (*Válka je nástrojem politiky*) tuto novou „potenci“ také legitimizoval. Mimoto u něho nalezneme podivuhodně pronikavé poznámky, například na místě, které se vztahuje k občanské válce ve Vendée a kde říká, že několik málo osamocenyých partyzánů si někdy dokonce může „činit nárok na jméno armády“.³¹ Celkově zůstává nicméně Clausewitz reformně smýšlejícím profesionálním důstojníkem v regulární armádě své doby, jenž ony zárodky, které se tu ukazovaly, nemohl sám rozvinout do posledních důsledků. To se stalo, jak uvidíme, teprve mnohem později, a bylo k tomu zapotřebí aktivního revolučního z povolání. Clausewitz sám ještě příliš myslel v klasických kategoriích, když v „podivuhodně trojjednosti války“ připsoval lidu jen „přirozený slepý pud“ nenávisti a nepřátelství, vojevůdci a jeho vojsku „odvahu a talent“ jako svobodnou duševní činnost a vládě čistě rozumové řízení války jako nástroje politiky.

V onom jen krátce žijícím pruském ediktu o domobraně z dubna 1813 je zkoncentrován okamžik, kdy partyzán poprvé vystoupil

30 Dopis Marii von Clausewitz z 28. května 1813: „.... naopak se také zdá, že nedošlo k ničemu z toho, co se očekávalo od přispění národu v tyle nepříteli. To je jediné, co dosud neodpovídalo mým očekáváním, a musím přiznat, že mi toto zjištění už připravilo smutné chvíle.“ K. Linnebach, *Karl und Marie von Clausewitz; ein Lebensbild in Briefen und Tagebüchern*, Berlin 1916, str. 336.

31 Armáda je „souhrn bojových sil na jednom válčišti“. „Naproti tomu by sice bylo puntičkářství, kdybychom pro několik partyzánů, kteří nezávisle řídí v nějaké odlehle oblasti, reklamovali název armáda; a přece nesmíme nechat bez povšimnutí, že na tom nikdo neshledává nic zvláštního, mluví-li se o armádě Vendejských za revolučních válek, ačkoli ta často nebyla o mnoho silnější.“ (C. Clausewitz, *O válce*, přel. Z. Sekal, Praha 1959, str. 232–233.) Srv. též níže pozn. 45 (případ Alžírská).

v nové, rozhodující roli jako nová, dosud neuznaná podoba světového ducha. Tím, co partyzánovi otevřelo tyto dveře a co jej na filosofickém základě legitimizovalo, nebyla válka k odporu u statečného a bojovného lidu, nýbrž vzdělání a inteligence. Právě zde byl, smím-li to tak říci, filosoficky akreditován a přijat do společnosti. Dosud tomu tak s ním nebylo. V 17. století poklesl na postavu pikareskního románu; v 18. století, v době Marie Terezie a Bedřicha Velikého, byl pandurem a husarem. Ale nyní, v Berlíně let 1808–1813, byl objeven a oceněn nejen z hlediska vojenské techniky, ale také filosoficky. Alespoň na chvíli se mu dostalo historického postavení a duchovního posvěcení. Byla to událost, na niž už nemohl zapomenout. To je pro naše téma rozhodující. Mluvíme tu o teorii partyzána. Nuže, politická *teorie* partyzána přesahující odborně vojenskou klasifikace se stala ve vlastním smyslu možnou teprve díky této akreditaci, k níž došlo v Berlíně. Jiskra, která na jaře 1808 přeskočila ze Španělska na sever, nalezla v Berlíně teoretickou formu, jež umožnila uchovat její žár a předat ji do jiných rukou. Zpočátku byla ovšem i v Berlíně tradiční zbožnost lidu ohrožena právě tak málo jako politická jednota krále a lidu. Zdálo se, že zvyváním a oslavováním partyzána byla dokonce spíše posílána než ohrožena. Acherón, který byl zbaven pout, se ihned vrátil do kanálů státního řádu. Po válkách za svobodu vládla v Prusku Hegelova filosofie. Ta se pokoušela o systematické zprostředkování revoluce a tradice.³² Mohla být považována za konzervativní a také takovou byla. Ale konzervovala současně i revoluční jiskru a svou filosofii dějin poskytl postupující revoluci nebezpečnou zbraň, nebezpečnější, než jakou byla v ruce jakobínů filosofie Rousseauova. Tato zbraň spočívající na filosofii dějin padla do rukou Karlu Marxovi a Friedrichu Engelsovi. Oba němečtí revolucionáři byli ale spíše myslitelé než

³² J. Ritter, *Hegel und die französische Revolution*, Köln – Opladen 1957. — Velmi poučná je pro naši souvislost formulace R. Kosellecka ve *Staat und Gesellschaft in Preussen 1815 bis 1848*, v řadě *Industrielle Welt*, 1. vyd. W. Conze, Stuttgart 1962, str. 90: „Sociologický fakt integrace občanské inteligence a historické vědomí pruských úředníků, že *nalézají v duchu státnosti svého státu, představují stejný fenomén.*“

aktivisty revoluční války. Teprve díky ruskému profesionálnímu revolucionáři Leninovi se marxismus stal onou světodějnou močí, jakou dnes představuje.

Od Clausewitze k Leninovi

Hans Schomerus, kterého jsme už citovali jako znalce partyzánství, dal jedné části svých výkladů (které mi byly zpřístupněny v rukopisné podobě) nadpis: *Od Empecinada k Budoněmu*. To znamená: od partyzána španělské gerilové války proti Napoleonovi k organizátorovi sovětského jezdeckva, k veliteli jízdy v bolševické válce 1920. V tomto nadpisu prosvítá zajímavá vývojová linie vojenské vědy. Pro nás, kteří máme na zřeteli teorii partyzána, však obrací příliš silně pozornost na vojenskotechnické otázky taktiky a strategie mobilní války. My musíme mít stále před očima vývoj pojmu politična, u něhož právě zde dochází k převratné proměně. Klasický pojem politična, ustálený v 18. a 19. století, se zakládal na *státní* evropského mezinárodního práva a z války, jak ji pojímalo klasické mezinárodní právo, učinil výlučně válku mezi státy regulovanou mezinárodním právem. Počínaje 20. stoletím je tato válka mezi státy i se svými omezeními ponechávána stranou a nahrazována revoluční válkou partyzánskou. Z tohoto důvodu dáváme následujícím výkladům nadpis: *Od Clausewitze k Leninovi*. Tkví v tom ovšem – oproti zúžení na odborné otázky vojenské vědy – v jistém smyslu opavné nebezpečí, že se ztratíme ve vývodech a genealogiích založených na filosofii dějin.

Partyzán je tu bezpečným orientačním bodem, protože nás může před takovými obecnými genealogiemi vycházejícími z filosofie dějin ochránit a přivést zpět ke skutečnosti revolučního vývoje. Karel Marx a Friedrich Engels již rozpoznali, že dnešní revoluční válka není válkou na barikádách ve starém stylu. Stále znovu to zdůrazňoval zejména Engels, jenž napsal řadu pojednání věnovaných vojenské vědě. Pokládal ale za možné, že buržoazní demokracie zajistí v parlamentu pomocí všeobecného hlasovacího práva většímu proletariátu a legálnímu způsobem tak přemění buržoazní společenský řád

v beztrždní společnosti. Díky tomu se mohl na Marxe a Engelse odvo-
lávat i zcela nepartyzánský revizionismus.

Naproti tomu Lenin poznal, že násilí i krvavé revoluční občanské a mezinárodní války jsou nevyhnutelné, a proto schvaloval jako nutnou ingredienci celkového revolučního procesu i partyzánskou válku. Jako první pojímal partyzána naprosto vědomě jako důležitou postavu národní a internacionální občanské války a pokoušel se její přeměnit v účinný nástroj ústředního vedení komunistické strany. Poprvé se to stalo, pokud vím, v článku *Partyzánská válka*, který vyšel 30. září a 13. října 1906 v ruském časopise *Proletář*.³³ Je to jasné rozvinutí poznání o nepříteli a nepřátelství, které začíná 1902 ve spise *Co dělat*, zejména obrátem proti *objektivismu* Struveho. Takto „logicky zahájil svoji dráhu profesionální revolucionář“.³⁴

Leninova stať o partyzánovi se zabývá taktikou socialistické občanské války a obrací se proti názoru, u sociálních demokratů tehdy velmi rozšířenému, že proletářská revoluce jako masové hnutí dosáhne v parlamentních zemích svého cíle sama od sebe, takže metody, jež přímo používají násilí, jsou zastaralé. Pro Lenina patří partyzánská válka k metodám občanské války a týká se stejně jako všechno ostatní číste taktické nebo strategické otázky konkrétní situace. Partyzánská válka, říká Lenin, je „nevyhnutelnou formou boje“, již se využívá bez dogmatismu nebo předpoklatých principů,

³³ Cituji zde podle německého vydání Leninových vojenských spisů *Von Krieg, Arme und Militärwissenschaft*, Berlin (Ost) 1961, I, str. 294–304 [česky: *Partyzánská válka*, in: V. I. Lenin, *Spisy*, XI, červen 1906 – leden 1907, Praha 1956, str. 208–219.] – Je pozoruhodné, že Georges Sorel uveřejnil v Paříži v témže roce 1906 svoje *Réflexions sur la violence*, a to v časopise *Mouvement socialiste*. Poznámce Helmuta Rentsche (*Partisanenkampf, Erfahrungen und Lehren*, str. 203, pozn. 3) vděčím za upozornění na knihu Michaela Pravdina *Nečaječev*, kterou Moskva přešla mlčením (Frankfurt a. M. – Bonn 1961, str. 176) a podle níž Lenin mluvil o nutnosti gerilové války už v roce 1905. Přesné znění textu by bylo ještě třeba ověřit.

³⁴ P. Schreiber *Über Lenins Anfänge*, in: *Historische Zeitschrift*, 182, 1956, str. 564.

právě tak jako se podle situace musí používat i dalších legálních nebo ilegálních, pokojných nebo násilných, regulérních nebo neregulérních prostředků a metod. Cílem je komunistická revoluce ve všech zemích světa; co slouží tomuto cíli, je dobré a spravedlivé. I problém partyzána se dá tedy vyřešit velmi jednoduše: partyzáni řízení komunistickou centrálou jsou bojovníky za mír a slavnými hrdiny, partyzáni, kteří se tomuto řízení vymykají, jsou anarchistickou verbeží a nepřáteli lidstva.

Lenin byl velkým znalcem a obdivovatelem Clausewitzovým. Během první světové války, v roce 1915, intenzivně studoval jeho knihu *Vom Kriege* a do svého poznámkového sešitu – *Tětrádka* – si dělal německé výpisky a ruské okrajové poznámky, s podřízenými místy a vykřičníky. Tímto způsobem vytvořil jeden z nejpodivuhodnějších dokumentů světových a duchovních dějin. Z důkladného prozkoumání těchto výpisů a okrajových poznámek, podtržených míst a vykřičníků je možné vyvodit novou teorii o absolutní válce a absolutním nepřátelství, která určuje éru revoluční války a metody moderní studené války.³⁵ Tím, co se Lenin mohl u Clause-

³⁵ Německé vydání Leninovy *Tětrádky* ke Clausewitzově knize *Vom Kriege* publikoval v roce 1957 v Berlíně „Institut für Marxismus-Leninismus beim Zentralkomitee der SED“ [česky: V. I. Lenin, *Clausewitzova kniha „O válce“*, Výpisky a poznámky, z rus. orig. přel. L. Myška, Praha 1959, 29 str.]. Zdaleka nejvýznamnější výklad a analýzu *Tětrádky* podal Werner Hahlweg ve stať *Lenin und Clausewitz*, in: *Archiv für Kulturgeschichte*, 36, 1954, str. 30–39 a 357–387. Hahlweg je také editorem posledního vydání Clausewitzovy knihy *Vom Kriege*, jež vyšlo v roce 1952 u Ferdinandu Dümmlera v Bonnu. Leninův originální výkon spočívá podle Hahlwega v tom, že dovedl Clausewitze ze stadia (zpočátku buržoazní) revoluce 1789 až k proletářské revoluci 1917 a poznal, že místo ekonomické krize, v níž doufali Marx a Engels, nastupuje válka, která se z války státní a národní stává válkou třídní. Pomocí formule „válka je pokračováním politiky“ vysvětluje Lenin „téměř veškeré základní otázky revoluce v jejím boji: poznání podstaty světové války (třídní analýza) a s tím související problémy, jako oportunistus, obrana vlasti, boj za národní osvobození, rozdíly mezi spravedlivými a nespravedlivými válkami, vztah mezi válkou a mírem, mezi revolucí a válkou, ukončení imperialistické války vnitřním převratem

witze naučit a co se také důkladně naučil, není jenom ona slavná formule o válce jako pokračování politiky. Je to širší poznání, že rozlišení přítele a nepřítel je v revoluční epoše primární věcí a určuje jak válku, tak i politiku. Opravdovou válkou je pro Lenina jen válka revoluční, protože vzniká z absolutního nepřátelství. Všechno ostatní je jen konvenční hrou.

Rozlišení mezi válkou (*vojna*) a hrou (*igra*) Lenin zvlášť vyzdvihuje i v okrajové poznámce k jednomu místu z 23. kapitoly II. knihy (*Klíč k zemi*). V logice tohoto rozlišení se pak pohybuje i rozhodující krok, který strhává ony meze, jež se v 18. století podařilo pro mezinárodní válku stanovit v rámci evropského kontinentálního mezinárodního práva a které vídeňský kongres 1814–1815 tak úspěšně restauroval až do první světové války a na jejichž odstranění ani Clausewitz ještě fakticky nepomyšlel. Ve srovnání s válkou vycházející z absolutního nepřátelství nepředstavuje válka probíhající podle uznaných pravidel, omezená válka klasického evropského mezinárodního práva o mnoho víc než soubor mezi kavalerý schopnými poskytnout satisfakci. Komunistovi prodchnutému absolutním nepřátelstvím, jakým byl Lenin, se takový druh války musel jevit jako pouhá hra, na níž se podle situace podílel, aby zmaťl nepřítel, kterou ale v zásadě pohrdal a považoval ji za směšnou.³⁶

Válka vycházející z absolutního nepřátelství nezná žádná omezení. Její smysl a její spravedlivost jí dává konsekvenci uskutečňování absolutního nepřátelství. Otázka zní tedy jen taktó: existuje absolutní nepřítel a kdo jím *in concreto* je? Lenin o odpovědi ani na okamžik nezapochyboval a jeho převaha nad všemi ostatními socialisty a marxisty spočívala v tom, že to s absolutním nepřátelstvím

provedeným dělnickou třídou, revize bolševického stranicového programu“ (W. Hahlweg, *Lenin und Clausewitz*, str. 374). Zdá se mi, že každý bod, který tu Hahlweg právem vypočítává, poskytuje zkušený kámen pro pojem nepřítel.

³⁶ W. Grottan, *Lenins Anleitung zum Handeln, Theorie und Praxis sowjetischer Aussenpolitik*, Köln – Opladen 1962 (Westdeutscher Verlag); s dobrým soupisem literatury a věcným rejstříkem.

myslel naprosto vážně. Jeho konkrétním absolutním nepřitelem byl nepřítel třídní, příslušník buržoazie, západní kapitalista a jeho společenský řád v každé zemi, v níž vládl. V této znalosti nepřítel tkvělo tajemství Leninovy obrovské úderné síly. Jeho pochopení pro partyzána spočívalo na tom, že moderní partyzán se stal postavou v nejvládnutějším smyslu neregulární, a tím i nejsilnější negací existujícího kapitalistického řádu, a byl povolán jako skutečný vykonavatel nepřátelství.

Neregulárnost partyzána se dnes netýká jen vojenské „linie“, jak tomu bylo v 18. století, kdy partyzán byl jen „lehkým oddílem“, a netýká se už ani hrdé a okázale nošené uniformy regulárního vojenského oddílu. Neregulárnost třídneho boje nezpochybňuje jen jedinou linii, nýbrž celou budovu politického a sociálního řádu. Díky naskému profesionálnímu revolucionáři Leninovi promíkla tato nová skutečnost do filosofického vědomí. Svazek filosofie s partyzánem, který Lenin uzavřel, nečekaně uvolnil nové, explozivní síly. Nezpůsobil nic menšího, než že byl rozbit celý europocentrický svět, ve vztahu k němuž Napoleon doufal, že jej zachrání, a vídeňský kongres věřil, že bude restaurován.

Omezení mezinárodní regulární války a krocení vnitrostátní občanské války se pro evropské 18. století stalo něčím tak samozřejmým, že ani nejbysstější lidé Ancien Régime si destrukci takové regulárnosti nedovedli představit ani po zkušenostech Francouzské revoluce z let 1789 a 1793. Nalezali pro to jen slova všeobecného zděšení a nepostacující, v podstatě nativní příměry. Joseph de Maistre, velký a smělý myslitel Ancien Régime, jasnouhvé předvídal, oč půjde. V dopise z léta 1811³⁷ prohlásil, že Rusko je zralé pro revoluci, doufal ale, že to bude, jak řekl, revoluce *přirozená*, a nikoli

³⁷ *Europa und Russland, Texte zum Problem des westeuropäischen und russischen Selbstverständnisses*, vyd. D. Cizeriskij a D. Groh, Darmstadt 1959, str. 61, dopis de Rossimu z 15. (17.) srpna 1811. K de Maistrové kritice Ruska a k jeho prognózá: D. Groh, *Russland und das Selbstverständnis Europas, ein Beitrag zur europäischen Geistesgeschichte*, Neuwied 1961, zejm. str. 105 n. Tato kniha je v naší souvislosti velmi významná i vzhledem k četným dalším informacím a výkladům.

osvícensko-evropská, tak jako revoluce francouzská. Tím, čeho se nejvíce obával, byl *akademický Pugačov*. Vyjádřil se tak, aby názor- ně ukázal, co správně rozpoznal jako skutečné nebezpečí, totiž sva- zek filosofie s živelnými silami vzpoury. Kdo byl Pugačov? Vídec rolnického a kozáckého povstání proti carevné Kateřině II., popra- vený v Moskvě v roce 1775, jenž se vydával za zeměláho carevni- na manželka. *Akademický Pugačovem* by byl Rus, jenž by „začal revoluci evropským způsobem“. To by způsobilo řadu hrůzných vá- lek, a pokud by to jednou došlo tak daleko, „chybí mi slova, abych vám řekl, čeho bychom se pak museli obávat“.

Tato vize bystrého aristokrata je podivuhodná jak v tom, co vidí, totiž možnost a nebezpečí tkvící ve spojení západní inteligence s ruskou rebelií, tak i v tom, co nevidí. Svým časovým a místním datováním – Sankt Petěrburg, léto 1811 – se ocitá v bezprostředním sousedství pruských armádních reformátorů. Nepozoruje ale vůbec, jak je sama blízká reformním důstojníkům pruského generálního štábu, jejichž kontakty s carským dvorem v Sankt Petěrburgu byly přece poměrně intenzivní. Neuší nic o Scharnhorstovi, Gneisenau- ovi a Clausewitzovi, ale spojoval jejich jména s jménem Pugačovo- vým by se fatálně mýlelo s podstatou věci. Hluboký smysl této po- zoruhodné vize se tak ztrácí a zbývá už jen bonmot ve Voltairově anebo, chceme-li, Rivarolově stylu. Jestliže pak ještě pomyslíme na spojení Hegelovy filosofie dějin s rozputanými silami mas, vědo- mě uskutečněné profesionálním marxistickým revolucionářem Le- ninem, rozplyne se formule genialního de Maistra v drobný kon- verzační efekt salonů nebo předpokojů Ancien Régime. Jazyk a pojmový svět omezené války a uměřeného nepřátelství už nebyly s to čelit vpádu nepřátelství absolutního.

Od Lenina k Mao Ce-tungovi

Ruští partyzáni na sebe během druhé světové války upoutali podle odhadu znalců přibližně dvacet německých divizí a podstatnou mě- rou tak přispěli k jejímu rozkladu. Oficiální sovětská historio- grafie – například kniha Borise Semjonoviče Tělpuchovského o Velké vlastenecké válce 1941–1945 – líčí slavného partyzána,

jenž rozvrací zázemí nepřátelských armád. V obrovských prosto- rech Ruska a při nekonečně dlouhých, tisíce kilometrů se táhnou- cích frontách byla pro německé válečné vedení každá divize nena- hraditelná. Stalinovo základní pojetí partyzána směřovalo k tomu, že partyzán musí vždy bojovat v týlu nepřítel, podle známé maxi- my: v týlu partyzáni, na frontě sbraňování.

Stalinovi se podařilo spojit mocný potenciál národního a domácí- ho odporu – to znamená v podstatě defenzivní, telurickou sílu vlas- tenecké sebeobrany proti cizímu dobyvateli – s agresivitou interna- cionální světové komunistické revoluce. Spojení těchto dvou heterogenních veličin ovládá dnes partyzánský boj na celé zemi. Komunistický element byl dosud většinou ve výhodě už díky své clevědomosti a opoře, kterou nalézal v Moskvě a v Pekingu. Pošití partyzáni, bojující během druhé světové války proti Němcům, byli Stalinem kruté obětováni. Partyzánské boje v Jugoslávii v letech 1941–1945 nebyly jen společnou národní obranou proti cizímu do- byvateli, nýbrž ve stejné míře i velice brutálními boji mezi partyzá- ny komunistickými a monarchistickými. Komunistický partyzánský vůdce Tito v tomto bratrovražedném boji porazil a se Stalinovou a anglickou pomocí zničil generála Mihailoviče, svého vnitřního ju- gosávského nepřítel, jež podporovali Angličané.

Největší praktik revoluční války v přítomné době, Mao Ce-tung, se zároveň stal jejím nejproslulejším teoretikem. Některé jeho spisy jsou „dnes povinnou četbou na západních vojenských školách“ (Hans Henle). Mao Ce-tung již od roku 1927 sbíral zkušenosti v ko- munistických akcích a japonské invaze v roce 1932 pak využil k tomu, že systematicky pracoval veškeré moderní metody ná- rodní a současně i internacionální občanské války. „Dlouhý po- chod“ z jižní Číny až k mongolské hranici, zahájený v listopadu 1934 – přes 12 000 kilometrů s obrovskými ztrátami –, byl řadou partyzánských akcí a partyzánských zkušeností, díky nimž se Ko- munistická strana Číny senkla ve stranu rolníků a vojáků, při- čemž jejím jádrem byl partyzán. Významná koincidence spočívá v tom, že Mao Ce-tung napsal svoje nejdůležitější spisy v letech 1936–1938, tedy ve stejných letech, v jakých se Španělsko válkou za národní osvobození ubránilo internacionálnímu komunistickému

uchvácení. V této španělské občanské válce nehrál partyzán žádnou významnou roli. Mao Ce-tung naproti tomu věděl za vítězství nad svým národním protivníkem, nad Kuomintangem a generálem Čankajškem, vylučně zkušenostem z čínské partyzánské války proti Japoncům a Kuomintangu.

Mao Ce-tungovy formule, pro naše téma nejdůležitější, jsou obsaženy ve spise z roku 1938 *Strategie partyzánské války proti japonské invazi*. Pro ucelenou představu o válečné teorii tohoto nového Clausewize je však nutné přihlednout i k jiným spisům.³⁸ Ve skutečnosti jde o konsekventní, systematické a vědomé rozvedení pojmů pruského důstojníka generálního štábu. Až na to že Clausewitz, současník Napoleona I., nemohl nic tušit o stupni totality, který je pro revoluční válku čínského komunisty dnes samozřejmý. Charakteristický obraz Mao Ce-tunga vyplývá z následujícího pří- měru: „V naší válce lze ozbrojené obyvatelstvo a druhou válku partyzánů na jedné straně a Rudou armádu na straně druhé přirovnat ke dvěma pažím muže; nebo vyjádříme-li to praktičtěji: morálka obyvatelstva je morálkou národa ve zbraní. A z toho má nepřítel strach.“

„Národ ve zbraní“: to bylo, jak víme, i heslo důstojníků pruského generálního štábu, kteří organizovali válku proti Napoleonovi. Právě k nim patřil Clausewitz. Viděli jsme, že mocné síly národní energie určité vzdělané vrstvy byly tehdy přejaty regulární armádou. I nejradikálnější vojenští myslitelé oné doby rozlišují mezi válkou a mírem a válku pojímají jako výjimečný stav, který lze zřetelně oddělit od míru. Ani Clausewitz by jako profesionální důstojník regulární armády nemohl dovést logiku partyzánství do konce tak systematicky, jak to ve svém postavení profesionálních revolucioná-

řů mohli učinit Lenin a Mao. U Mao k tomu ve vztahu k partyzánství přistupuje ještě jeden konkrétní moment, jímž se nejlubší podstatě věci blíží těsněji než Lenin a jenž mu umožňuje dosáhnout nejzazšího myšlenkového završení. Jedním sloven, Maova revoluce má pevnější telurický základ než revoluce Leninova. Bolševická avantgarda, jež na sebe v říjnu 1917 stihla pod Leninovým vedením moc, se velice liší od čínských komunistů, kteří dostali Čínu do rukou v roce 1949 po více než dvacetileté válce; odlišnosti se projeví ve vnitřní strukturě skupin i v poměru k zemi a k lidu, jichž se zmocnily. Ideologický spor o to, zda Mao učí pravému marxismu či leninismu, je vzhledem k děsivé skutečnosti determinované telurickým partyzánským téměř stejně podružný jako otázka, zda staň čínští filosofové již nevyšlovili mnoho věcí podobných tomu, co řekl Mao. Ide o konkrétní, partyzánským bojem zformovanou „rudou elitu“. Ruth Fischerová osvětlila podstatu věci, když poukázala na to, že ruští bolševici roku 1917 byli z národního hlediska menšinou, která byla „vedena skupinou teoretiků, v níž většímu tvořili emigranti“; čínští komunisté pod Maem a jeho přáteli bojovali v roce 1949 již celá dvě desetiletí na vlastní, národní půdě proti národním protivníkovi, proti Kuomintangu, přičemž základem byla nesmírně rozsáhlá partyzánská válka. Je možné, že svým původem patřili k městskému proletariátu, podobně jako ruští bolševici pocházející ze Sankt-Petěrburku a z Moskvy; když se ale dostali k moci, přinesli si s sebou formující zkušenosti z nejtěžších porážek i organizační schopnost vnést své zásady „do rolnického prostředí a novým, netřeseným způsobem je v něm rozvinout“.³⁹ Právě v tom tkívá nejlubší

³⁸ Mao Tse-tung, *Ausgewählte Schriften in vier Bänden*, Berlin 1957 [česky: Mao Ce-tung, *Vybrané spisy*, I–IV, Praha 1953–1957]; Th. Arnold, *Der revolutionäre Krieg*, č. 7, Pfaffenhof a. d. Ilm 1961² (řada ZEBRA), str. 22 n., 97 n.; H. Rentsch, *Partisanenkampf, Erfahrungen und Lehren*, Frankfurt a. M. 1961, zejm. str. 150–201 (příklad Číny); K. Mehnert, *Pe-king und Moskau*, Stuttgart 1962, str. 567; H. Henle, *Mao, China und die Welt von heute*, Stuttgart 1961.

³⁹ R. Fischer, *Von Lenin zu Mao, Kommunismus in der Bandung-Aera*, Düsseldorf – Köln 1956, str. 155. Srv. též H. Rentsch, *Partisanenkampf, Erfahrungen und Lehren*, str. 154 n., příklad Číny. O problematice rolníků viz K. Mehnert, *Peking und Moskau*, str. 179 n. (proletariát a rolníci), H. Henle, *Mao, China und die Welt von heute*, str. 102 (význam partyzánské války), str. 150 n. (rudé elity), str. 161 (specificky čínská linie socialismu a komunismu). W. W. Rostow (ve spolupráci s The Center for International Studies, Massachusetts Institut of Technology), *The Prospects for Communist China*, New York – London 1954, autor se nezabývá tématem

zdroj „ideologických“ rozdílů mezi komunismem v sovětském Rusku a komunismem čínským. Ale také vnitřní rozpor v situaci Maa samého, slučující prostorové neohraničeného, globálně univerzálního, absolutního světového nepřitele, totiž marxistického třídního nepřitele s teritoriálně ohraničeným, skutečným nepřitelem čínské a asijské obrany proti kapitalistickému kolonialismu. Je to protiklad mezi *One World*, politickou jednotou země a lidstva na ní, a větším počtem velkých prostorů, které jsou samy v sobě i mezi sebou v rozumné rovnováze. Pluralistickou představu o novém *nomos* země vyslovil Mao v básni *Kunlun*, v níž stojí:

*Kdyby nebe bylo mým místem, měč bych vytažil
a rozemnul tě ve tři části:
jednu darem dal bych Evropě,
jednu Americe,
jednu ale ponechal bych Číně,
a mír zavládl by na světě.*

V Maově konkrétní situaci se setkávají různé typy nepřítelství, které se umocňují v nepřítelství absolutní. Rasové nepřítelství vůči bílému koloniálnímu vykořisťovateli; třídní nepřítelství vůči kapitalistické buržoazii; národní nepřítelství vůči japonskému veřtelci téže rasy; nepřítelství vůči bratru z vlastního národa sílící v dlouhých, rozhořčených občanských válkách – to vše se vzájemně neparalyzovalo ani nerativizovalo, jak bychom se snad mohli domnívat, nýbrž v konkrétní situaci se to utvrzovalo a nabývalo na

čínského partyzánsství, pro nás rozhodujícím, i když správně postihuje tradičně utvářený charakter čínských elit (str. 10–11, 19–21, 136); pekinský vídovce mají silně vyvinutý smysl pro historii (str. 312). Rostov poznámek navrhuje, že pro způsob myšlení čínského komunismu jsou od Maova vzestupu příznačné *mixed political terms*. Jestliže v sobě tato formulace snad skrývá znevazující spodní tón – což si lze představit, nemohu to ale posoudit –, pak si tím uzavírá cestu k podstatě věci, totiž k otázce partyzánsství a skutečného nepřitele. Ke sportu kolem legendy o Maovi (B. Schwarz a K. A. Wittvogel) viz literaturu u K. Mehnerta, *Peking und Moskau*, str. 566, pozn. 12.

intenzitě. Stalinovi se během druhé světové války podařilo spojit telurické partyzánsství spjaté s rodnou národní půdou s třídním nepřítelstvím internacionálního komunismu. Mao jej v tom ale o mnoho let předešel. A ve svém teoretickém vědomí dovedl formuli o válce jako o pokračování politiky ještě dále než Lenin.

Myšlenková operace, z níž Mao vychází, je stejně jednoduchá jako průrazná. Válka má svůj smysl v nepřítelství. A protože je sama pokračováním politiky, obsahuje v sobě i politiku, alespoň potenciálně, vždy určitý prvek nepřítelství; a jestliže mír v sobě obsahuje možnost války – a zkušenost bohužel ukazuje, že je tomu tak –, pak v sobě obsahuje i moment potenciálního nepřítelství. Otázkou jen zůstává, zda může být toto nepřítelství udržováno v mezích a regulováno, jde-li tedy o nepřítelství relativní nebo absolutní. O tom může na vlastní nebezpečí rozhodnout jen ten, kdo vede válku. Pro Mao, jenž uvažuje z pozice partyzána, je dnešní mír jen jevovou formou skutečného nepřítelství. To neustává ani v takzvané studené válce. Ta tudíž není snad napůl válkou a napůl mírem, nýbrž situací přízpusobným uplatňováním skutečného nepřítelství jinými než otevřeně násilnými prostředky. To si mohou zastrat jen slaboši a iluzionisté.

Z toho vyplývá praktická otázka, jaký je kvantitativní poměr mezi činností regulární armády v otevřené válce a jinými metodami třídního boje, které nejsou otevřené vojenské. Mao uvádí jasně číslo: revoluční válka je z devíti desetin válkou neotevřenou, neregulární a z jedné desetiny otevřenou vojenskou válkou. Německý generál Helmut Staedke z toho vyvodil definici partyzána: partyzán je bojovník uvedených devíti desetin válečné strategie, která přenechává jen poslední desetinu regulárním ozbrojeným silám.⁴⁰ Mao Ce-tung v žádném případě nepřehlídí, že tato poslední desetina je

⁴⁰ Helmut Staedke v přednášce proslouvené 17. října 1956 („Arbeitsgemeinschaft für Wehrforschung“). V Německu se staly známými zejména tyto texty: J. Hogard, *Theorie des Aufstandskrieges*, v časopise *Wehrkunde*, sv. 4, říjen 1957, str. 533–538; dále colonel C. Lachroy, *La campagne d'Indochine ou une leçon de guerre révolutionnaire*, 1954, str. Th. Arnold, *Der revolutionäre Krieg*, str. 171 n.

1958 byl jmenován nejvyšším velitelem francouzských bojových sil v Alžírsku. Až do té doby mohl být politiky počítán k levici a ještě v lednu 1957 na něj jakási neprůhledná organizace, již by v Německu snad bylo možné označit jako „fému“, podnikla životu nebezpečný atentát. Ale poučení z války v Indochíně a zkušenosti z alžírské partyzánské války způsobili, že podlehli neúprosné logice partyzánské války. Předseda tehdejší pařížské vlády Plimlin mu dal veškeré plné moci. 15. května 1958 pomohl Salan v rozhodujícím okamžiku k moci generálu de Gaullovi, když na veřejném shromáždění na alžírském fóru zvolal *Vive de Gaulle!* Birzy byl ale tpece zklamán ve svém očekávání, že de Gaulle bude bezvýhradně obhajovat francouzskou územní svrchovanost nad Alžírskem, garantovanou ústavou. V roce 1960 zaujal vůči de Gaullovi otevřeně nepřátelský postoj. V lednu 1961 založil několik jeho přátel OAS (Organisation de l'armée secrète), jejímž deklarovaným šéfem se stal poté, co 23. dubna přispěchal do Alžíru, aby se účastnil důstojnického puče. Když puč už 25. dubna 1961 ztroskotal, pokoušela se OAS o plánovitě teroristické akce zaměřené jak proti alžírskému nepříteli, tak i proti alžírskému civilnímu obyvatelstvu a proti civilnímu obyvatelstvu v samotné Francii; měly to být plánované akce ve smyslu takzvané psychologické válečné strategie moderního masového teroru. Tato teroristické aktivité byly zasazen rozhodující úder v dubnu 1962, když byl Salan francouzskou policií zatčen. Soudní řízení před vrchním vojenským soudem v Paříži bylo zahájeno 15. května a skončilo 23. května 1962. Obžaloba se zaměřila na pokus o násilné svržení legálního režimu a na teroristické činy OAS, zahrnovala tedy jen období od dubna 1961 do dubna 1962. Nebyl vynesen rozsudek ukládající trest smrti, ale doživotní pobyt v káznici (défention criminelle à perpétuité), protože soud přiznal obžalovanému polehčující okolnosti.

Rychle jsem tu čtenáři připomněl několik dat. Žádá historická práce o Salanovi ani o OAS nebyla dosud napsána a nijak nám nepřísluší vměšovat se vlastními stanovisky a úsudky do tak hlubokého vnitřního konfliktu francouzského národa. Můžeme tu jen na základě existujícího materiálu, pokud byl uveřejněn,⁴² vyvodit několik obecných linií, abychom ujasnili náš konkrétní problém. Vnu-

cuje se zde mnoho paralel, které se týkají právě partyzánství. K jedné z nich se tu ještě vrátíme, z ryze heuristických důvodů a s veškerou žádoucí obezřetností. Vysvítá tu nápadná analogie mezi pruskými důstojníky generálního štábu z let 1808–1813, na něž silně zapůsobila španělská gerilová válka, a francouzskými důstojníky generálního štábu z let 1950–1960, kteří poznali z vlastní zkušenosti moderní partyzánskou válku v Indochíně a v Alžírsku. Očividně jsou i velké odlišnosti, jež není třeba dlouze rozebírat. Existuje tu jistá přibuznost základní situace i mnoha individuálních osudů. Ne lze ji však abstraktně přepínat v tom smyslu, jako by bylo možné vzájemně identifikovat veškeré teorie a konstrukce vojenských činitelů, kteří byli ve světových dějinách poraženi. To by bylo nesmyslné. I případ pruského generála Ludendorffa se v řadě podstatných bodů liší od případu levicového republikána Salana. Nám tu jde jen o to, abychom objasnili teorii partyzána.

Salan během tčení před vrchním vojenským soudem mlčel. V úvodu soudního jednání učinil delší prohlášení, jehož první věty zněly: *Je suis le chef de l'OAS. Ma responsabilité est donc entière* (Jsem velitelem OAS. Nesu tedy plnou odpovědnost). Ve svém prohlášení se ohradil proti tomu, že nebyli vyslechnuti svědkové, jež jmenoval – mezi nimi i prezident republiky de Gaulle –, a že procesní materiál byl omezen na období od dubna 1961 (důstojnický puč v Alžírku) do dubna 1962 (Salanovo zatčení), čímž byly zastřeny skutečné motivy a velké historické procesy byly izolovány, zredukovány a uzavřeny v literách a skutkových podstatách normálního trestního zákoníku. Násilné akty OAS označil Salan za pouhou „odpověď na nejhanebnější ze všech násilných činů, jímž je vyrvat národnost těm, kdo ji odmítají ztratit“. Prohlášení končí slovy: „Jsem povinen složit účet jen těm, kdo trpí a umírají proto, že uvěřili v porušené slovo a ztracenou povinnost. Od této chvíle budu mlčet.“

Během celého soudního jednání Salan skutečně zachoval mlčení, i vůči několika stroze naléhavým otázkám žalobce, jež prohlásil,

42 *Le Procès de Raoul Salan*, stenografická zpráva ve sbírce *Les grands procès contemporains*, vyd. M. Garçon, Paris 1962.

že jeho mlčení je pouhou taktikou. Předseda vrchního vojenského soudu krátce poukázal na „nelogičnost“ takového mlčení, ale nakonec chování obžalovaného ne-li respektoval, tedy alespoň toleroval a nekvatifikoval je jako *comempt of court*. V závěru soudního jednání Salan na otázku předsedajícího, chce-li ještě něco dodat na svoji obhajobu, odpověděl: „Otevřu ústa, jen abych zvolal *Vive la France!* a zástupci obžaloby odpovím jednoduše: *que Dieu me garde!* (Bože, ochraňuj mě!)“⁴³

První část této Salanovy závěrečné poznámky se obrací k předšedovi vrchního vojenského soudu a má na zřeteli situaci, kdy má být vykonán rozsudek smrti. V této situaci, v okamžiku popravu, by Salan zvolal: *Vive la France!* Druhá část je adresována zástupci veřejné obžaloby a zni poněkud enigmaticky. Stává se však srozumitelnou tím, že žalobce se pojednou – způsobem, který u státního zástupce státu v každém případě stále laického není běžný – stal náboženským. Nejenže prohlásil, že Salanovo mlčení svědčí o pyšné a nedostatek kajičného smýšlení, a vyslovil se pak proti přiznání polehčujících okolností, ale pojednou mluvil, jak výslovně řekl, jako „křesťan ke křesťanovi“, *un chrétien qui s'adresse à un chrétien*, a obžalovanému vyčetl, že se nedostatkem kajičnosti připravil o milost dobrotivého Boha křesťanů a vydal se věčnému zatracení. Salan nato řekl jen: *que Dieu me garde!* Zde vidíme propasti, nad nimiž se pohybuje subtilnost a rétorika politického procesu. Nejde nám tu však o problém politické justice.⁴⁴ Zajímá nás jen to, abychom osvětili komplex otázek, v nichž vlivem takových hesel jako totální válka, psychologická válka, subverzivní válka, povstalecká

⁴³ Zástupce obžaloby pětkrát konstatoval „velké mlčení“ obžalovaného vůči otázkám žalobce (str. 108 a 157 citované zprávy o procesu). Salanovo opakované prohlášení, že zachová mlčení (str. 89, 152, 157), ani jeho poděkování bývalému prezidentovi Colymu po jeho výpovědi (str. 172), nelze pokládat za porušení tohoto mlčení. Neobvyklé závěrečné věty obsažené v řeči zástupce obžaloby, bez nichž jsou Salanova poslední slova neroszumnitelná, se nalézají na str. 480 zprávy o procesu.

⁴⁴ C. Schmitt, *Verfassungsrechtliche Aufsätze* (Berlin 1958); pozn. 5 na str. 109; o měnění skutečnosti soudním procesem.

válka či neviditelná válka zavládl obrovský chaos a problém moderního partyzánsví je tak zatemněn.

Válka v Indocíně v letech 1946–1956 byla „vzorovým příkladem plně rozvinuté moderní revoluční války“.⁴⁵ V indocínských lesích, džunglích a rýžových polích poznal moderní partyzánskou válku i Salan. Zažil i to, že rolníci z indocínských rýžových polí dokázali obrátit na útek praporek prvotřídních francouzských vojáků. Viděl bídu uprchlíků a seznámil se s podzemní organizací vybudovanou Ho Či Minem, která převrstvila legální francouzskou správu a získala nad ní převahu. Exaktním a pečlivým způsobem důstojníka gerilového štábu pak pozoroval a zkoumal novou, více či méně terostickou formu vedení války. Ihned přitom narazil na to, co pak se svými druhy označil jako „psychologickou“ válku, která patří k moderní válce právě tak jako akce založené na vojenské technice. Bezprostředně tu mohl přejmout myšlenkový systém Mao Ce-tunga, je ale známo, že se ponořil i do literatury o španělské gerilové válce proti Napoleonovi. V Alžírsku se ocitl v situaci, kdy 400 000 dobře vyzbrojených francouzských vojáků bojovalo proti 20 000 alžírských partyzánů s takovým výsledkem, že Francie se nakonec vzdala své svrchovanosti nad Alžírskem. Zráty na životech byly u alžírského obyvatelstva celkově desetkrát až dvacetkrát vyšší než na francouzské straně, ale materiální náklady Francouzů desetkrát až dvacetkrát převyšovaly náklady Alžířanů. Jedním slovem, Salan tu skutečně celou svou existenci Francouze a vojáka narazil na *étrange paradoxe*, na *absurdní logiku*, která mohla odvázného a inteligentního muže rozhodnout a dohnat k pokusu o protihér.⁴⁶

⁴⁵ Th. Arnold, *Der revolutionäre Krieg*, str. 186.

⁴⁶ *O étrange paradoxe* mluví Raymond Aron ve svém velkém díle *Paix et Guerre entre les nations* (Paris 1962, str. 245), kde v kapitole *Determinants et Nombre* přibližuje alžírskou situaci. Výraz „absurdní logika“, jež použil Hans Schomerus, jsme již citovali; pochází z jeho vyprávění o partyzánech *Der Wächter an der Grenze*, Tübingen 1948.

Aspekty a pojmy posledního stadia

V labyrintu takové situace, pro moderní partyzánskou válku typické, se pokusíme rozlišit čtyři rozdílné aspekty, abychom vyřešili několik jasných pojmů: aspekt prostorový, rozpad sociálních struktur, začlenění do souvislosti světové politiky a konečně aspekt technicko-industriální. Toto pořadí je možné poměrně volně měnit. Rozumní se samo sebou, že v konkrétní skutečnosti neexistují čtyři izolovatelné a navzájem nezávislé oblasti, nýbrž že celkový obraz vytváří teprve jejich interzivní vzájemné působení, jejich vzájemné funkční závislosti, takže každé zkoumání jednoho aspektu v sobě současně vždy zahrnuje přihlížení k dalším třem aspektům a jejich implikace, a všechny nakonec ústí v silovém poli technicko-industriálního vývoje.

Prostorový aspekt

Každé vystupňování lidské techniky vytváří zcela nezávisle na době nebo zlé vůli lidí, na mírových či válečných účelech a cílech nové prostory a vede k nepředvídatelným změnám tradičních prostorových struktur. To platí nejen pro vnější, pozornost vzbuzující rozšiřování prostoru cestami do kosmu, ale i pro naše staré pozemské prostory spojené s obydlím, prací, kulem a hrou. Věta „domov je nedotknutelný“ s sebou dnes, ve věku elektrického osvětlení, dálkových plynovodů, telefonu, rozhlasu a televize nese zcela jiný druh ochrany než v době krále Jana a Velké listiny svobod z roku 1215, kdy hradiční pán mohli vytáhnout padací most. Technické stupňování lidské efektivity rozbiží celé systémy norem, například námořní válečné právo 19. století. Z mořského dna, jež nikomu nepatří, se jako nové akční pole člověka vynořuje prostor, který leží před

pobřežím, takzvaný kontinentální šelf. V hlubinách Tichého oceánu, nemajících žádného pána, vznikají betonové kryty pro atomový odpad. Industriálně technický pokrok mění s prostorovými strukturami zároveň i řád, který prostoru vládne. Neboť právo je jednotou řádu a místa, a problém partyzána je problémem vztahu mezi regulárním a neregulárním bojem.

Moderní voják může sám o pokroku smýšlet optimisticky nebo pesimisticky. To by pro náš problém také nebylo tak důležité. Pokud jde o techniku zbraní, je myšlení každého příslušníka generálního štábu bezprostředně praktické a účelově racionální. Prostorový aspekt je mu naproti tomu s ohledem na válku blízký i teoretický. Strukturální odlišnost takzvaného válčičště v pozemní válce a ve válce námořní je starým tématem. Jako nová dimenze přistoupil počínaje první světovou válkou vzdušný prostor, čímž se zároveň změnila prostorová struktura dosavadních válčičšť na zemi a na moři.⁴⁷ V partyzánském boji vzniká nový, složitě strukturovaný akční prostor, protože partyzán nebojuje na otevřeném bojišti ani na stejné úrovni otevřené válečné fronty. Spíše svého nepřitele nutí, aby vstoupil do jiného prostoru. K ploše regulérního, tradičního válčičště tak připojuje jinou, temnější dimenzi, dimenzi hloubky,⁴⁸ kde se viditelně nošená uniforma stává smutelně nebezpečnou. Tímto způsobem představuje partyzán v pozemní oblasti neočekávanou, zato ale nenněně efektivní analogii ponorky, která také k mořské hladině, na níž se odehrávala námořní válka starého stylu, připojila neočeká-

⁴⁷ K tomu srv. kapitoly „Das Raumbild des nach Land und Meer getrennten Kriegsschauplatzes“ a „Wandel des Raumbildes der Kriegsschauplatze“ v *Der Nomos der Erde*, str. 185 n. a 290 n. a rovněž berlínskou díserthaci Ferdinanda Friedensburga, *Der Kriegsschauplatz* (1944).

⁴⁸ Ve výše (pozn. 24) citované Dixonově a Heilbrunnově knize *Pariszen* vystupuje do popředí aspekt partyzánského boje jako boje „v hloubce nepřátelské fronty“ (str. 190), nikoli ovšem v souvislosti s obecným problémem prostoru v pozemní válce a ve válce námořní. Se zřeteltem k tomu obecnému prostorovému problému odkazují na svůj spis *Land und Meer*, Stuttgart 1942, 1954², a na svoji knihu *Der Nomos der Erde*, str. 143 n.

vanou dimenzi hloubky. Partyzán ruší z podzemí konvenční, regulární hru na otevřeném jevišti. Svou neregulérností mění dimenze nejen taktických, ale i strategických operací regulérních armád. Re-lativně malé skupiny partyzánů, využívající terénních podmínek, mohou vázat velké množství regulérního vojska. O tomto „Parado-xu“ jsme se už zmínili v případě Alžírka. Jasně její rozpoznal už Clausewitz a pregnantně jej také formuloval již (výše pozn. 30) ci-tovanými slovy, že několik málo partyzánů, kteří ovládají určitý prostor, si může činit nárok na „jméno armády“.

Pro konkrétní jasnost pojmu je prospěšné, že trváme na teluricko-terénní povaze partyzána a že její necharakterizujeme, či dokonce nedefinujeme jako korzára pevné země. Neregulérnosti piráta chybí jakýkoli vztah k regulérnosti. Korzár se naproti tomu zmocňuje na moři válečné kořisti a je vybaven „listem“ vlády určitého státu; jeho neregulérnosti tedy nechybí veškerý vztah k regulérnosti, a až do pařížského míru v roce 1856 mohl tedy být právně uznávanou pos-tavou evropského mezinárodního práva. Potud mohou být oba – korzár námořní války a partyzán války pozemní – spolu srovnáváni. Silná podobnost a dokonce stejnost obou se strvízuje především tím, že věta „s partyzány se bojuje jen partyzánským způsobem“ a věta *à corsaire corsaire et demi* (proti korzárovi ještě větší korzár) vypo-vídají v zásadě totéž. Dnešní partyzán je nicméně něčím jiným než korzárem pozemní války. Na to je elementární protiklad mezi pevninou a mořem příliš velký. Je možné, že tradiční odlišnosti války, nepřítel a kořisti, které dosud zakládaly mezinárodněprávní proti-klad mezi pevninou a mořem, se v tačícím kotli industriálně tech-nického pokroku jednoho dne prostě rozplynou. Prozatím znamena partyzán stále kus opravdové půdy; je jedním z posledních strážců země jako elementu světových dějin, který nebyl ještě úplně zničen.

Již španělská gerilová válka proti Napoleonovi se plně ukazuje teprve na velkém prostorovém aspektu tohoto protikladu země a moře. Španělské partyzány podporovala Anglie. Námořní moc využívala pro svoje velké válečné podniky neregulérních bojovníků pozemní války, aby dosáhla vítězství nad kontinentálním nepřite-lem. Napoleon nebyl nakonec poražen Anglií, nýbrž pozemními mocnostmi – Španělskem, Ruskem, Pruskem a Rakouskem. Nere-

gulérní, typicky telurický způsob boje partyzána se dal do služeb typicky námořní světové politiky, která v oblasti námořního váleč-ného práva sama každou neregulérnost na moři neúprosně diskvali-fikovala a kriminalizovala. V protikladu mezi zemí a mořem se konkretizují různé druhy neregulérnosti a analogie jsou připustné a plodné jen tehdy, když máme neustále na zřeteli konkrétní zvláš-tnost prostorových aspektů charakterizovaných *zemí a mořem* ve specifických formách utváření jejich pojmu. V první řadě to platí pro analogii, která je zde pro nás důležitá vzhledem k poznání pros-torového aspektu. Analogickým způsobem, jakým Anglie jako ná-mořní moc využila ve válce proti francouzské kontinentální moci autochtonního španělského partyzána, jenž vytvořením neregulérní-ho prostoru změnil jeviště pozemní války, využila kontinentální moc Německa později v první světové válce proti námořní moci Anglie ponorkou jako zbraň, která k dosavadnímu prostoru námořní strategie připojila další neočekávaný prostor. Tehdejší vládcové mořské hladiny se ihned pokusili tuto novou metodu boje diskrimi-novat jako neregulérní, či dokonce zločinný a pirátský bojový pro-středek. Dnes, v éře ponorek vyzbrojených raketami Polaris, každý víd, že obojí – Napoleonovo rozhořčení nad španělským guerillero a anglické rozhořčení nad německou ponorkou – se pohybovalo v jedné a téže duchovní rovině, totiž v rovině rozhořčených negativ-ních soudů ve vztahu ke změnám prostoru, které nebyly zahrnuty do propočti.

Rozpad sociálních struktur

Děsivý příklad rozpadu sociálních struktur zažili v letech 1946–1956 v Indocijně Francouzi, když se zhroutil jejich tamější koloniální panství. Zmínili jsme se již o tom, jak Ho Či Min organi-zoval partyzánský boj ve Vietnamu a v Laosu. Komunisté tu posta-vili do svých služeb i nepolitické civilní obyvatelstvo. Řídili dokon-ce domácí personál francouzských důstojníků a úředníků i pomocné pracovníky v zásobování francouzské armády. Vybírali od civilního obyvatelstva daně a prováděli teroristické akce všeho druhu, aby Francouze vyprovokovali k odvetnému teroru proti domácímu oby-

vatelstvu, který pak ještě víc rozntil jeho nenávisť proti Francouzům. Jedním slovem, moderní forma revoluční války vede k mnoha novým subkonvenčním prostředkům a metodám, jejichž podrobný popis by narušil rámec našeho výkladu. Společensví existuje jako *res publica*, jako veřejnost, a je ohroženo, jestliže se v něm vytváří prostor ne-veřejnosti, který tuto veřejnost efektivně popírá. Tento náznak snad postačí, abychom si uvědomili, že partyzán, jenž byl v 19. století zcela vyčleňn z odborného vojenského vědomí, se po jednou ocitl v centru válečné strategie nového druhu, jejímž smyslem a cílem bylo zničení existujícího sociálního řádu.

Názorně je to patrné na změnéné praxi brání rukojmí. V německo-francouzské válce 1870–1871 braly německé oddíly ke své ochraně před franktiréry jako rukojmí notáři určitého místa: sta-rosty, faráře, lékaře a notáře. Úcty k takovým váženým občanům bylo možné využít k vyvíjení nátlaku na veškeré obyvatelstvo, protože společenská prestiž takových typicky měšťanských vrstev byla prakticky nezpochybnitelná. Právě tato buržoazní třída se stává v revoluční občanské válce komunismu vlastním nepřitelem. Ten, kdo využívá takových vážených občanů jako rukojmí, pracuje podle okolnosti pro komunistický tábor. Pro komunismu může být brání rukojmí natolik účelné, že je v případě potřeby vyprovokuje, ať už proto, aby vyhladil určitou buržoazní vrstvu, nebo aby ji dohnal na stranu komunistů. V knize o partyzánovi, o níž jsme se už zmínili, je tato nová skutečnost dobře rozpoznána. V partyzánské válce, říká se tam, je účinné brání rukojmí možné jen tehdy, jde-li o partyzány samy nebo o jejich nejbližší spulubojovníky. Jinak se tak jen vytvářejí noví partyzáni. Pro partyzána je naopak rukojmím každý voják regulérní armády, každý nositel uniformy. „Každá uniforma,“ říká Rolf Schroets, „se má cítit ohrožena, a s ní všechno, co reprezentuje jako devíza.“⁴⁹

⁴⁹ R. Schroets, *Der Partisan*, str. 33 n. Formální základy brání rukojmí (např. čl. 34 čtvrté Ženevské konvence) nepostihují moderní metody, kdy jsou jako rukojmí efektivně brány celé skupiny; srv. str. 94.

Stáčí jen domyslet tuto logiku teroru a protiteroru do konce a aplikovat ji pak na jakýkoli druh občanské války, aby byl patrný rozpad sociálních struktur, k němuž dnes dochází. Stáčí několik málo teroristů, aby dostali pod tlak široké masy. K užšímu prostoru otevřeného teroru se připojují širší prostory nejistoty, strachu a všeobecné nedůvěry, jakási „krajiná zrada“, již Margret Boveriová vylíčila ve čtyřech vzrusujících knihách.⁵⁰ Všechny národy evropského kontinentu – až na několik drobných výjimek – to během dvou světových válek a dvou poválečných období zakusily jako novou skutečnost na vlastním těle.

Sovvislost se světovou politikou

Právě tak pronikl již dávno do obecného vědomí i náš třetí aspekt, totiž začlenění do front a sovvislosti světové politiky. Autochtonní obránci domovské půdy, kteří umírali *pro artis et focis*, národní a vlastenečí hrdinové, kteří odcházeli do lesů, všechno, co předstá-

⁵⁰ M. Boveri, *Der Verrat des XX. Jahrhunderts*, Hamburg 1956–1960. V této knize se nepojednává pouze o partyzánech. Ale „propasná konfúze“ *krájiny zrady* dává, nenávrátně rozplynout“ všem hraničním legalitám a legitimítám, takže je patrné, že všechno směřuje k obecnému typu partyzána. Ukázal jsem to na příkladu J. J. Rousseaua ve stati *Dem wahren Johann Jakob Rousseau* uveřejněné k 28. červnu 1962 v *Zürcher Woche*, č. 26, 29. června 1962, str. vřše pozn. 13, 15 a 16. Armin Mohler vyvozuje z oné „propasné konfúze“ jako historik poučení, že „mnohovrstevné postavě partyzána ... se lze prozradit přiblížit jen historickým popisem. Z většího časového odstupu tomu bude možná jednou jinak. Ještě dlouho ale povede každý pokus o myšlenkové nebo literární zvládnutí této krajiny jen k enigmatičkým, z hlediska dobových symptomů velice významným fragmentům“ (Z recenze na knihu Rolfa Schroetsa v časopise *Das Historisch-Politische Buch*, Göttingen 1962, č. 8). Toto Mohlerovo pouačení a v něm obsažený soud se samozřejmě týká i našeho vlastního pokusu o teorii partyzána. Toho jsme si vědomi. Náš pokus by tím také byl skutečně vyřizen a odbyt, kdyby naše kategorie a pojmy byly reflektovány stejně málo jako to, co bylo pro vyvrácení nebo vyřazení našeho pojmu politična až dosud vysloveno.

vovalo reakci elementární telurické síly tváří v tvář cizí invazi, se mezitím dostalo do rukou internacionálního nebo nadnárodního centrálního řízení, které poskytuje pomoc a podporu, ale jen v zájmu vlastních, zcela jiných a ke světové agresi směřujících cílů, a které podle toho také chrání nebo ponechává bez pomoci. Partyzán pak přesává být svou podstatou defenzivní. Stává se manipulovaným nástrojem světové revoluční agresivity. Je jednoduše v boji obětován a podrobně připraven o vše, zač se pouští do boje a v čem měla svoje kořeny jeho telurická povaha, legitimita jeho partyzánské neregulérnosti.

Jako neregulérní bojovník je partyzán vždy nějakým způsobem odkázán na pomoc někoho, kdo má regulérní moc. Tento věcný aspekt vždy existoval a vždy se o něm také vědělo. Španělský guerillero našel svoji legitimitu ve své defenzivě a ve své shodě s královskou mocí a národem; bránil rodnou půdu proti cizímu dobytí. Ke španělské gerilové válce patří ale i Wellington, a boj proti Napoleonovi byl veden s anglickou pomocí. Napoleon často pln roztrpčení vzpomínal, že tím, kdo skutečně rozněcoval španělskou partyzánskou válku a kdo z ní také měl skutečný užitek, byla právě Anglie. Dnes proniká tato souvislost do vědomí ještě mnohem ostřeji, protože nepřetržitě zdokonalování technických bojových prostředků činí partyzána závislým na neustálé pomoci nějakého spojence, který jej dokáže z technicko-industriálního hlediska zásobit a vybavit těmi nejmmodernějšími zbraněmi a nástroji.

Když si několik zainteresovaných třetích navzájem konkuruje, má partyzán prostor pro vlastní politiku. To byla situace Títova v posledních letech světové války. V partyzánských bojích, které probíhají ve Vietnamu a v Laosu, se situace komplikuje tím, že uvnitř komunismu samého se vyostřil protiklad mezi ruskou a čínskou politikou. S podporou Pekingu mohlo být do severního Vietnamu propašováno přes Laos víc partyzánů; to byla pro vietnamský komunismus skutečně větší pomoc než podpora z Moskvy. Ho Či Min, vůdce osvobozené války proti Francii, byl stoupencem Moskvy. Vydatnější pomoc bude rozhodující, ať už pro volbu mezi Moskvou a Pekingem, nebo pro jiné alternativy vycházející ze situace.

Pro takové souvislosti vysoké politiky našla už citovaná kniha Rolfa Schroerse o partyzánovi výstižnou formuli; mluví o *zainteresovaném třetím*. To je dobré slovo. Tento zainteresovaný třetí tu totiž není jakousi banální postavou jako ohen příslowecný třetí, který se směje. Naopak, podstatným způsobem patří k situaci partyzána, a proto i k jeho teorii. Moený třetí dodává nejen zbraně, munici, peníze, pomocné materiální prostředky a léky všeho druhu, ale zajišťuje také ohen druh politického uznání, jež bojující partyzán potřebuje, aby neklest jako lupič a pirát do nepolitické oblasti, což zde znamená: do oblasti kriminální. To, co je neregulérní, se musí a k tomu má jen dvě možnosti: dosáhnout svého uznání existujícím regulérním nebo vlastní silou prosadit novou regulérnost. To je tvrdá alternativa.

Tou měrou jak se partyzán motorizuje, ztrácí svoji půdu a vzrůstá jeho závislost na technicko-industriálních prostředcích, jež potřebuje pro svůj boj. Tím také roste moc zainteresovaného třetího, až nakonec dosahuje planetárních rozměrů. Zdá se, že veškeré aspekty, ve vztahu k nimž jsme až dosud zkoumali dnešní partyzánsství, se takto rozplývají ve vše ovládajícím aspektu technickém.

Technický aspekt

I partyzán nepochybně participuje na vývoji, na pokroku, na moderní technice a na její vědě. Ohen starý partyzán, jemuž chtěl pruský editl o domobraně z roku 1813 všitknout do ruky vidle, působí dnes komicky. Moderní partyzán bojuje samopaly, granáty, plastikými bombami a brzy bude možná bojovat i taktickými atomovými zbraněmi. Je motorizovaný a napojený na informační síť s tajnými vyslačkami a radary. Letadly je ze vzduchu zásobován zbraněmi a potravinami. K boji proti němu a k jeho vyhladovění se ale také – například dnes, v r. 1962, ve Vietnamu – nasazují i vrtulníky. Jak on sám, tak i ti, kdo proti němu bojují, drží krok s rychlým vývojem moderní techniky a jí odpovídající vědy.

Jeden anglický námořní expert označil pirátství za „předvědecké stadium“ námořní války. Partyzánsství by ve stejném duchu musel

definovat jako předvědecké stadium vedení pozemní války a prohlásit to za jediné platnou vědeckou definici. Ale i tato definice je opět ihned vědecky překonána, protože rozdílnost námořní války a války pozemní se sama dostává do víru technického pokroku a technikům se dnes už jeví jako něco předvědeckého, a tedy odbytého. Mrtví jedou rychle,⁵¹ a jsou-li motorizováni, pohybují se ještě rychleji. Partyzán, na jehož technickém charakteru trváme, se pro každého člověka uvažujícího v duchu racionálních účelů a hodnot stává v každém případě něčím pohoršujícím. Partyzán přímo provokuje technokratický afekt. Paradoxnost jeho existence se projevuje v jistém nepoměru: industriálně-technická dokonalost výzbroje moderní regulární armády oproti předindustriální agrární primitivnosti efektivně bojujících partyzánů. To vyvolávalo už u Napoleona záchvaty zúrivosti namířené proti španělskému guerillerovi a s pokračujícím rozvojem industriální techniky se to ještě zřejmě odповídajícím způsobem vystupňovalo.

Dokud byl partyzán jen „lehkým oddílem“, takticky zvlášť pohyblivým husarem nebo střelcem, byla jeho teorie záležitostí speciálního odvětví vojenské vědy. Teprve revoluční válka z něj učinila klíčovou postavu světových dějin. Čím se ale stane v epoše vyhlazovacích atomových prostředků? V technicky proorganizovaném světě mizí staré feudálně agrární formy a představy o boji, válce a nepřátelství. To je očividné. Zmizí proto snad i boj, válka a nepřátelství vůbec a nabude to vše neškodnější podoby sociálních konfliktů? Až bude beze zbytku prosazena vnitřní, a podle optimistického názoru imanentní racionalita a regulérnost technicky proorganizovaného světa, nebude partyzán už možná jeho narušovatelem. Jednoduše pak sám od sebe zmizí v ničím nenušeném průběhu technických a funkčních procesů, nejnak než pes zmizí z autostrády. Pro technicky orientovanou fantazii bude pak sotva ještě problémem pro dopravní policii, a jistě nebude problémem filosofickým ani problémem morálním nebo právním.

51 Gottfried August Bürger, *Lenore*. – Pozn. překl.

To by byl jeden, a to s technickým optimismem spojený aspekt ryze technického zkoumání. Ten očekává nový svět s novým člověkem. S takovým očekáváním nastupovalo, jak je známo, už staré křesťanství a o dvě tisíciletí později, v 19. století, socialismus jako nové křesťanství. Jednomu i druhému chyběla ona vše zničitelná *efficiency* moderních technických prostředků. Z čisté techniky ale nevyplyvá, jak tomu je vždy u takových ryze technických úvah, žádná teorie partyzána, nýbrž jen optimistická nebo pesimistická řada pluralitních aktů kladení hodnoty nebo ne-hodnoty. Hodnota má, jak výstižně říká Ernst Forsthoft, „svoji vlastní logiku“⁵² Je to logika ne-hodnoty a potlačení nositelů této ne-hodnoty.

Pokud jde o prognózy rozsáhlé rozšířeného technicistního optimismu, tomu nepůsobí odpověď, tj. kladení hodnoty a ne-hodnoty, které je pro něj evidentní, žádné nesnáze. Domnívá se, že nezadržitelný industriálně technický rozvoj lidstva převede veškeré problémy, veškeré dosavadní otázky a odpovědi, veškeré dosavadní typy a situace sám od sebe na zcela jinou úroveň, na níž by staré otázky, typy a situace byly prakticky právě tak málo důležitě jako otázky, typy a situace kamenné doby po přechodu k vyšší kultuře. Partyzáni pak vymřou stejně jako vymřeli lovci doby kamenné, pokud se jim

52 Ernst Forsthoft ve své slavné stati *Die Umbildung des Verfassungsgesetzes* (1959). Ten, kdo klade hodnotu, klade *eo ipso* vždy i ne-hodnotu; smyslem kladení ne-hodnoty je potlačení této ne-hodnoty. Tento prostý fakt se ukazuje nejen v praxi, kterou je možné verifikovat na základě spisu *Die Vernichtung des Lebenswertes Lebens* vydaného v roce 1920 (ačkoli tento příklad by měl již sám o sobě stačit); ve stejné době a s toutéž návní prostotou je v teoretickém nárysu patrný už u H. Rickerta (*System der Philosophie*, I, Tübingen 1951, str. 117): neexistuje negativní existence, existují jen negativní hodnoty; vztah k negaci je kritériem pro to, že něco patří do oblasti hodnot; negace je vlastním aktem hodnocení. Vedle toho odkazují na svůj výklad *Die Tyranei der Werte* uveřejněný v *Revista de Estudios Políticos*, 115, Madrid 1961, str. 65–81, a ve stati *Der Gegensatz von Gesellschaft und Gemeinschaft, als Beispiel einer zweigliedrigen Unterscheidung. Betrachtungen zur Struktur und zum Schicksal solcher Antithesen* ve sborníku *Homenaje al Professor Luis Legaz y Lacambra*, I, Santiago de Compostela 1960, str. 174 n.

nepodaří přežít a přizpůsobit se. V každém případě se stanou neškodnými a bezvýznamnými.

Co se ale stane, jestliže se onomu lidskému typu, který ze sebe až dosud vydával partyzána, zdaří úspěšně se přizpůsobit technicko-industriálnímu světu, využít nové prostředky a vyvinout nový, příznivější druh partyzána, řekněme druh partyzána industriálního? Existuje snad nějaká záruka, že moderní vyhlazovací prostředky padnou vždy do správných rukou a že neregulérní boj bude nečinně nemyšleným? Oproti onomu optimismu spojenému s pokrokem tu pro pesimismus týkající se pokroku a pro jeho technické fanazie zůstává širší prostor, než si dnes lidé většinou myslí. Ve stínu dnešní atomové rovnováhy mezi světovými mocnostmi, taktikující pod skleněným zvonem jejich gigantických ničivých prostředků by mohl být vymezen prostor pro omezenou a regulovanou válku vedenou konvenčními zbraněmi a dokonce i vyhlazovacími prostředky, o jejichž dávkování se světové velmoci mohou otevřeně nebo mlčky dohodnout. Válka by pak byla těmito světovými mocnostmi kontrolována a šlo by o jakýsi *doğftghr*.⁵³ Byla by to zdánlivě neškodná hra přesně kontrolované neregulérnosti a „ideálního narušení řádu“, ideálního potud, že by mohlo být světovými mocnostmi manipulováno.

⁵³ Zároveň s totalitou války se konečně vždy rozvíjejí i specifické metody nikoli totálního konfliktu a měření sil. Neboť totální válce, která s sebou přirozeně nese totální riziko, se každý snaží nejprve vyhnout. Takto v poválečné době vznikaly tzv. vojenské represalie (korfský incident v r. 1923, Japonsko–Čína v r. 1932), dále pokusy o nevojenské hospodářské sankce podle čl. 16 Paktu Společnosti národů (podzim 1935 proti Itálii) a konečně i určité metody zkoušky síly na cizí půdě (Španělsko v r. 1936/37) a utvářely se způsobem, který může být správně vyloučen jen v nejtěsnější souvislosti s totálním charakterem moderní války. Jsou to přechodné formy a hraniční útvary mezi otevřenou válkou a skutečným mírem; svého smyslu nabývají tím, že v pozadí se skrývá možnost totální války a pochopitelná opatření nabádá k vymezení určitých meziprostorů. Jen z tohoto hlediska mohou být také v mezinárodním právu chápány“ (srv. stať *Totaler Feind, totaler Krieg, totaler Staat* z roku 1937, otištěnou v *Positionen und Begriffe*, Hamburg 1940, str. 236).

Vedle toho ale existuje v technické fantazii i radikálně pesimistické řešení v duchu *tabula rasa*. Na území napadeném moderními vyhlazovacími prostředky by přirozeně všechno bylo mrtvé, přičel i nepřítel, bojovník regulérní i neregulérní. Zůstává nicméně technický myslitel, že někteří lidé noc bomb a raket přežijí. Vzhledem k této eventuality by bylo praktické a dokonce racionálně účelné předvídat plánovitě situaci po bombách a už dnes vychovávat lidi, kteří v oblasti zpusťované bombami ihned obsadí vyhloubené krátery a okupují zničené území. Nový druh partyzána by pak mohl ke světovým dějinám připojit novou kapitolu s novým druhem zabíraního prostoru.

Náš problém se takto rozšiřuje a nabývá planetárních rozměrů. A dokonce je ještě přerůstá až za hranice planety. Technický pokrok umožňuje cestu do kosmických prostorů, a tím se zároveň otevírají nové a nezměrné výzvy pro politické výboje. Neboť nové prostory mohou a musí být lidmi osvojeny. Dobývání zemí a moří prováděné starým stylem, jak je znají dosavadní dějiny lidstva, by bylo vysřídnáno zabíráním prostoru v novém stylu. Po *zabírání* ale následuje *dělení* a *pastva*.⁵⁴ V tomto ohledu zůstává přes veškerý ostatní pokrok vše při starém. Technický pokrok povede pouze k nově intenzitě nového zabírání, dělení a spásání a jen ještě dál vyhrtí staré otázky.

Při dnešním protikladu mezi Východem a Západem, a zejména v gigantickém závodě o nezměrné velké nové prostory jde především o politickou moc na naší planetě, ať se mezitím zdá jakkoli malou. Nová pole zabere a využije jen ten, kdo ovládne Zemi, která se údajně stala tak nepatrnou. Proto také nejsou tyto nové oblasti ničím jiným než potenciálními bojišti, a to v boji o vládu na této Zemi. Slavní astronauté a kosmonauté, nasazovaní až dosud jen jako velké propagandistické hvězdy v médiích, tisku, rozhlase a televizi, mají tedy šanci změnit se v kosmopiráty a dokonce snad i v kosmopartyzány.

⁵⁴ Narážka na původní smysl řeckých slov *nomos* a *nemein*, srv. *Der Nomos der Erde*, str. 36 n. – Pozn. překl.

Legalita a legitimita

Ve vývoji partyzánsství před námi jako poučný, symptomatický je v posledního stádia vystoupila postava generála Salana. Setkávají a protínají se v ní zkušenosti a dopady války regulérních armád, války koloniální, občanské války i partyzánského boje. Salan všechny tyto zkušenosti domyslel do konce podle nevyvratné logiky staré teze, že proti partyzánům se dá bojovat jen partyzánským způsobem. A to také důsledně dělal, nejen s odvahou vojáka, ale také s pečlivostí důstojníka generálního štábu a přesností technokrata. Výsledkem bylo, že se sám proměnil v partyzána a nakonec vyhlásil občanskou válku svému nejvyššímu veliteli a vlastní vládě.

V čem tkví nejnhlubší podstata takového osudu? Salanův hlavní obhájce, Maître Tixier-Vignancourt, nalezl ve své velké závěrečné řeči z 23. května 1962 formulaci, která odpovídá na naši otázku. K Salanově činnosti jako šéfa OAS poznamenal: „Musím konstatovat, že kdyby byl v čele této organizace stál místo velkého vojenského šéfa nějaký starý militantní komunista, byl by provedl jinou akci než generál Salan“ (str. 530 zprávy z procesu). Tato poznámka postihuje rozhodující bod: profesionální revolucionář by to udělal jinak. Jeho pozice by byla jiná než pozice Salanova, a nejen s ohledem na zainteresovaného třetího.

Vývoj teorie partyzána od Clausewitze přes Lenina až po Maa byl pohaněn dialektikou regulérního bojovníka a bojovníka neregulérního, profesionálního důstojníka a profesionálního revolucionáře. Doktrínou o psychologické válce, kterou francouzští důstojníci z války v Indočíně přejali od Maa, se vývoj nevrátil jakoby v jakémsi *ricorso* k svému počátku a zdroji. Zde žádný návrat k počátku neexistuje. Partyzán může obléci uniformu a proměnit se v dobrého regulérního bojovníka, dokonce ve zvlášť statečného regulérního bojovníka, asi podobně jako se o Pytlákoví říká, že se z něho může stát zvlášť zdatný hajný. To vše je ale myšleno abstraktně. Zpracování Maovy doktríny oněmi francouzskými profesionálními důstojníky v sobě skutečně má něco abstraktního, jakýsi *esprit géométrique*, jak to bylo v Salanově procesu jednou pojmenováno.

Partyzán se může snadno proměnit v dobrého nositele uniformy; pro důstojníka z povolání je naproti tomu uniforma něčím víc než pouhým oděvem. To, co je regulérní, se může stát institucionalizovaným povoláním, neregulérní ale nikoli. Důstojník z povolání se může proměnit ve velkého zakladatele řádu, jako třeba svatý Ignác z Loyoly. Proměna v něco, co je předkonvenční nebo subkonvenční, znamená ale něco jiného. Je možné zmizet v přítmí, ale proměnit přítmí v bojový prostor, jehož působení zničí dosavadní forum imperia a mocné ořese velkým jevištěm oficiálního veřejného života, to je něco, co technokratická inteligence není s to zorganizovat. Acheron se nepodřídí žádným propočtům a neuposlechně žádného zaklínání, ať vychází ze sebedyšnější hlavy a ať je její situace sebezoufalejší.

Není naším úkolem dodatečně zvažovat, s čím asi inteligentní a zkušení vojáci zapojení do alžírského puče z dubna 1961 a organizátoři OAS kalkulovali se zřetelem k určitým konkrétním otázkám, jim velmi blízkým, zejména se zřetelem k působení teroristických aktů na civilizované evropské obyvatelstvo či k onomu výše zmíněnému *zainteresovanému třetímu*. Již tato poslední otázka je jakožto otázka dostatečně významná. Připomenuti jsme, že chce-li se partyzán udržet ve sféře politická a neklesnout jednoduše do sféry kriminální, je pro něj potřebná legitimizace. Tuto otázku nelze odbyt několika lacinými antitezemi kladoucími legalitu proti legitimitě, které se dnes staly běžnými. Neboť legalita se právě na Salanově případě ukazuje jako to, co má mnohem silnější platnost, ba přímo jako to, čím pro republikána původně ve vlastním smyslu byla, totiž jako racionální, pokroková, jedinečně moderní, jediným slovem nejvyšší forma legitimity samé.

Nechci opakovat, co k tomuto tématu, stále ještě aktuálnímu, říkám již přes třicet let. Je na to ale třeba poukázat pro poznání situace, v níž byl republikánský generál Salan v letech 1958–1961. Francouzská republika je zřízením, v němž vládne zákon; to je její základ a nesmí připustit, aby byl zničen protikladem práva a zákona a odlišováním práva jako vyšší instance. Ani justice, ani armáda nestojí nad zákonem. Existuje republikánská legalita, a právě to je v republice jedinou formou legitimity. Všechno ostatní je pro pravě-

ho republikána jen republice nepřátelským sofismatem. Pozice veřejného žalobce byla tedy v Salanově procesu prostá a jasná; odvolával se stále znovu na „svrchovanost zákona“, která zůstává nadřazena jakékoli jiné myslitelné instanci nebo normě. Neexistuje žádná svrchovanost práva stojící proti ní. Svrchovanost zákona proměňuje neregulérnost partyzána ve smrtící ilegality.

Salan naproti tomu neměl žádný jiný argument než poukaz na to, že 15. května 1958 pomohl proti tehdejší legální vládě k mojí generálu de Gaullovi, že se tehdy angažoval před svým svědomím, svými *pairs*, před svou vlastní a před Bohem a že se nyní, v r. 1962, cítí oklamán a podvodně připravěn o vše, co bylo v květnu 1958 vydáváno za svaté a příslibováno (zpráva z procesu, str. 85). Proti státu se odvolával na národ, proti legalitě na legitimitu vyššího řádu. I generál de Gaulle dříve často mluvil o tradiční a národní legitimitě a kladl ji proti legalitě republikánské. To se po květnu 1958 změnilo. Ani skutečnost, že jeho vlastní legalita byla stvrzena až referendem v září 1958, nezměnila nic na tom, že nejspozději od onoho září 1958 měl de Gaulle republikánskou legalitu na své straně a že Salan se cítil nucen zaujmout pozici pro vojáka zoufalou: proti regulérnosti se odvolával na neregulérnost a regulérní armádu přeměnit v partyzánskou organizaci.

Ale neregulérnost sama o sobě není v ničem konstitutivní. Stává se jednoduše ilegality. Je pravda, že krize zákona, a tedy legality, je dnes nepopiratelná. Klasický pojem zákona, jehož respektování je jediné s to udržet republikánskou legalitu, je uváděn v pochybnost pláнем a opatřením. V Německu se i u právníků stalo samozřejmostí, která sotva ještě budí pozornost, že se v protikladu k zákonu odvolávají na právo. I ne-právníci dnes vždy jednoduše řečnou legitimitu (a nikoli legalitu), když chtějí říci, že jsou v právu. Salanův případ však ukazuje, že i zpochybňovaná legalita je v moderním státě silnější než jakýkoli jiný druh práva. Spočívá to na deziionistické moci státu a na jeho přeměně práva v zákon. Tím se zde nemustíme hlouběji zabývat.⁵⁵ To vše bude možná úplně jinak,

⁵⁵ Jakobini Francouzské revoluce si byli ještě vědomi posvátnosti své-

až stát jednou „odumře“. Prozatím představuje legalita nevyvratný modus fungování každé moderní státní armády. Legální vláda rozhoduje o tom, kdo je nepřítel, proti němuž má armáda bojovat. Ten, kdo si činí nárok na to, že sám určí nepřítel, si také osvojuje nárok na vlastní, novou legalitu, nechce-li se podvolit určení nepřítel provedenému dosavadní legální vládou.

Skutečný nepřítel

Vyhlášení války je vždy vyhlášením nepřítel, to se rozumí samo sebou, a při vyhlášení občanské války je to ještě samozřejmější. Když Salan vyhlásil občanskou válku, vyhlásil ve skutečnosti dvojit nepřátelství: ve vztahu k alžírské frontě šlo o další pokračování regulérní i neregulérní války občanské. Nic neukazuje bezvýchodnost Salanovy situace zřetelněji než analýza tohoto dvojit vyhlášení války. Každá válka na dvou frontách nadhazuje otázku, kdo je tedy skutečný nepřítel. Není snad znákem vnitřního rozštěpení, má-li někdo více než jednoho jediného skutečného nepřítel? Nepřítel je otázkou naší vlastní podoby. Jestliže je vlastní podoba jednoznačně určena, odkud se pak bere dvojnásob nepřítel? Nepřítel není něco, co musí být z nějakého důvodu odstraněno a kvůli své ne-lhodnotě zničeno. Nepřítel stojí na své vlastní úrovni. Z toho důvodu se s ním musím střetnout v boji, abych získal svůj vlastní rozměr, vlastní mez, vlastní podobu.

ho pojmu zákona; byli politicky inteligentní a dostatečně odvážní, a přesně tedy oddělovali *loi a mesure*, zákon a opatření, opatření otevřeně označovali jako *revoluční* a pohrdavě odmítali směšující pojmové montáže, například *zákonné opatření*. Karl Zeidler (*Maschinengesetz und klassisches Gesetz*, Karlsruhe 1961) tento původ republikánského pojmu zákona bohužel přehlídl, a vlastní problém proto ani nepostihl; srv. k tomu *Verfassungsgeschichte Auffsätze* (Berlin 1958), str. 347, pozn. 3, a hesla *legalita* a *legitimita* ve věcném rejstříku, str. 512–513. Čeká se na rozsáhlejší práci Romana Schnura pod názvem *Studien zum Begriff des Gesetzes*.

